

کاهش سهم بخش کشاورزی با افزایش درآمدهای نفتی

بررسی رابطه در آمد نفت و ارزش افزوده بخش کشاورزی

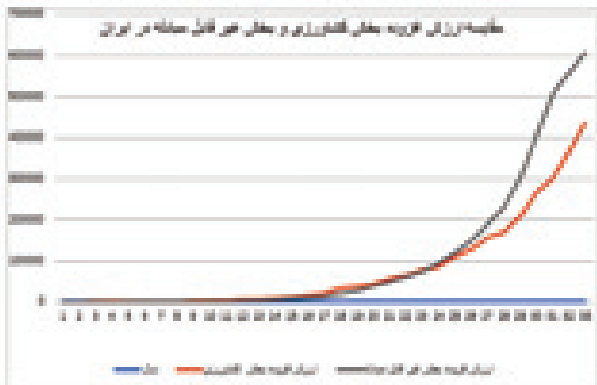

سحر جعفری نسب

از سوی دولتمردان، درآمد حاصل از افزایش درآمدهای نفتی از مجرای خاصی بر بخش‌های اقتصادی و به طور مشخص بر بخش کشاورزی تاثیر می‌گذارد. بخش کشاورزی از جمله بخش‌هایی است که سهم ارزش افزوده آن در تولید ناخالص داخلی بدون نفت به دنبال تغییرات درآمد نفتی دچار تغییر شده به گونه‌ای که طی نخستین شوک نفتی ۱۳۵۳-۵۶ سهم این بخش از ۱۹/۲ درصد به ۲۱/۶ درصد کل تولید ناخالص داخلی بدون نفت کاهش یافته است. همچنین در شوک نفتی ۱۳۶۱-۶۳ نیز سهم این بخش از ۲۱/۶ درصد به ۱۸/۹ درصد کاهش یافته و پس از آن طی سال‌های ۱۳۶۴-۷۳ به جز در برخی سال‌ها، روند صعودی داشته است. سهم بخش کشاورزی در سومین شوک نفتی یعنی ۱۳۷۳-۷۶ از ۱۷/۶ تا ۲۵/۹ درصد به ۲۱/۷ درصد کاهش پیدا کرد در حالی که سهم این بخش پس از بخش خدمات و ساختمان همواره در مقام سوم قرار داشته است. همچنین ملاحظه می‌شود که هر بار درآمدهای نفتی به‌طور چشم‌گیری افزایش می‌یابد، سهم بخش کشاورزی کاهش پیدا می‌کند که این تغییرات با مدل بیماری هلندی کاملاً مطابقت دارد.

بنابر مشاهده آمار و ارقام نشان داده شده است که افزایش درآمد حاصل از صادرات نفت به صورت یک پدیده ضد کشاورزی ظاهر شده است.

مهمترین مشکلی که برای کشورهای غنی در منابع طبیعی مانند ایران به وجود می‌آید، بیماری هلندی است به طوری که بنابر وجود این بیماری در اقتصاد ایران، مشاهده می‌شود که منابع از بخش کشاورزی به بخش خدمات و یا مسکن انتقال پیدا می‌کنند. همانطور که از نمودار زیر مشخص است در ایران در طی سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۸۹ ارزش افزوده بخش خدمات در طی سال‌های ۱۳۸۰ تا کنون به صورت فزاینده‌ای از ارزش افزوده بخش کشاورزی در ایران بیش‌تر است. این بدین معناست که افزایش قابل توجهی در بخش قابل مبادله (کشاورزی) نسبت به بخش غیر قابل مبادله (مسکن و خدمات) وجود دارد که این یکی از نشانه‌های بیماری هلندی در ایران است.

منابع و ماخذ: آمار و داده‌های بانک مرکزی ایران

در این مطالعه رابطه بین درآمد نفت و ارزش افزوده بخش کشاورزی در ایران به عنوان کشوری غنی در بخش کشاورزی و نفت از طریق بیماری هلندی بررسی قرار گرفته است. بدین ترتیب به منظور بررسی تاثیر بیماری هلندی در کشورهای نفتی از شاخص ارزش افزوده بخش کشاورزی استفاده شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که درآمد نفت و افزایش درآمد نفت بر ارزش افزوده بخش کشاورزی دارای تاثیر منفی و معنی دار است. به عبارت دیگر وفور منابع طبیعی در این کشورها منجر به افزایش رشد در بخش غیر قابل مبادله شده است و موجبات گسترش بخش خدمات و تضعیف بخش کشاورزی را فراهم کرده است. بنابراین با کاهش ارزش افزوده بخش کشاورزی می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که وفور منابع طبیعی و صادرات نفت خام موجب بروز بیماری هلندی در ایران شده است.

* کارشناس ارشد اقتصاد / گرایش انرژی

نفت و گاز طبیعی، مهم‌ترین منابع تامین انرژی بشر امروزی است. ایران با قرار داشتن بر بستر عظیمی از منابع انرژی به نفت و گاز نیز با بهره‌مندی از جغرافیای سیاسی و اقتصادی خود از موقعیتی ارزشمند و کم‌نظیر در دنیا برخوردار است. ایران، چهارمین تولیدکننده و صادرکننده نفت جهان و دومین صادرکننده نفت و اقتصاد

کشور نیز به درآمدهای حاصل از صادرات نفت متکی می‌باشد به طوری که در بازه‌ی زمانی ۱۳۸۳-۱۳۸۶ در حدود ۵۸۳ درصد از کل درآمدهای صادراتی را درآمدهای حاصل از نفت تشکیل داده است. نفت خام به عنوان مهم‌ترین تامین‌کننده انرژی بشر، جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد ایران دارد، لذا بررسی نقش نفت بر بخش‌های مختلف اقتصاد ایران ضروری به نظر می‌رسد.

در اقتصاد، فعالیت‌های اقتصادی به ۴ بخش عمده تقسیم می‌شوند که عبارتند از: کشاورزی، صنعت و معدن، ساختمان و خدمات، ولی درجه کاربری بخش کشاورزی نسبت به سایر بخش‌ها بیشتر می‌باشد به دلیل اینکه، بی‌شک تامین نیازهای اولیه، عمده‌ترین عامل توجه نوع بشر به کشاورزی بوده است. کهن‌ترین تمدن‌های باستانی در مناطقی از جهان شکل گرفته‌اند که به لحاظ موقعیت جغرافیایی و زیست محیطی در آن‌ها فعالیت کشاورزی امکان بوده است. در حقیقت سایر بخش‌های اقتصادی به تدریج و با توجه به نیازهای بخش کشاورزی به وجود آمده‌اند. نیاز به ابزارآلات کشاورزی در توسعه صنعت و همچنین مبادله محصولات در توسعه بخش خدمات، نقش مهمی ایفا نموده‌اند. درجه کاربری نسبتاً بالای بخش کشاورزی در مقایسه با سایر بخش‌ها و بنابراین توان اشتغال‌زایی، امکان کسب درآمد از طریق صادرات و همچنین صرفه‌جویی در مصارف ارزی در خصوص کاهش واردات محصولات کشاورزی از طریق افزایش تولیدات داخلی، همواره مورد توجه بوده است چنان‌که فقط محصول پسته کرمان سالانه بین ۱،۴ تا ۱،۷ میلیارد دلار برای کشور ارز آوری دارد. در همین حال فراهم‌آوری برخی داده‌های مورد نیاز به‌ویژه برای بخش‌های صنعت و خدمات و نیز بازاری برای ستاده سایر بخش‌ها از جمله دلایل اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد ملی است. به طور کلی پنج ارتباط بین بخشی را در زمینه نقش کشاورزی در رشد اقتصادی معرفی کرده‌اند که مبانی پژوهش‌های قابل توجهی شده‌اند. این موارد که شامل پیوندهای پیشین و پسین بخش کشاورزی با سایر بخش‌ها می‌باشند، عبارتند از: - فراهم‌آوری مواد غذایی برای مصرف - عرضه نیروی کار (به ویژه به بخش صنعت) - ایجاد بازار برای محصولات صنعتی - عرضه پس‌انداز - امکان تحصیل درآمد ارزی با وجودی که در سده اخیر گام‌هایی در توسعه صنعتی کشورهای دنیا برداشته شده است اما همچنان بخش کشاورزی به طور مستقیم و غیر مستقیم، شاخه اصلی فعالیت‌های اقتصادی بسیاری از ساکنین کشورها را تشکیل می‌دهد. به طوری که برای مثال در ایران، پس از انقلاب اسلامی، چه در برنامه‌ها اول، دوم و سوم توسعه و چه در برنامه چهارم توسعه همواره از کشاورزی به عنوان محور توسعه نام برده شده است. به دلیل اهمیت جایگاه و نقش بخش کشاورزی در امر جهانی شدن و توسعه جامعه روستایی و افزایش رفاه روستاییان و تامین مواد غذایی کشور، ضرورت توجه به گسترش و رشد بخش کشاورزی بیش از پیش مهم به نظر می‌رسد. در ایران، کشاورزی که تا قبل از متکی شدن اقتصاد به نفت بیش‌ترین سهم را در اشتغال و تولید ناخالص داخلی داشت، به طوری که در ابتدای قرن حاضر در حدود ۴/۵ درصد از کل تولیدات کشور را تشکیل می‌داد، امروزه به حدود ۱/۵ درصد از کل تولیدات کشور کاهش یافته است و با رشد تدریجی درآمدهای نفتی و تمایل به صنعتی شدن مورد توجه کمتری قرار گرفت، به گونه‌ای که پس از نخستین شوک نفتی در دهه ۱۳۵۰، بیشترین آسیب به این بخش وارد گردید و بیماری هلندی به صورت پدیده‌ای ضد کشاورزی ظاهر شد. در هر کشور، بسته به نوع سیاست‌های به کار گرفته شده

